

Список використаних джерел

1. «Медведев: Россия и США двинутся к «холодной войне» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newslines.com.ua/foreign/medvedev-rossiya-i-ssha-dvizhutsya-k-novoy-holodnoy-voynе-20052014100100>
2. Слов'янофільство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Слов'янофільство>
3. Західництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Західництво>
4. На що схожа електоральна карта України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/02/24/4805944>
5. Карта України другої половини XVII століття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrmap.su/program2009/uh8/Maps/8_11.jpg
6. Результати соціологічного дослідження «Зовнішньополітичні орієнтації громадян України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=477
7. «Хотят ли русские войны» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/04/17/441819/>
8. «Вежливая азбука» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://novosti.sevua.com/31280/>
9. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/643_006
10. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_158
11. Ядерне роззброєння України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/about-ukraine/international-organizations/npt-participation>

References

1. «Medvedev: Rossiya i SShA dvinut'sya k «holodnoj vojne» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.newslines.com.ua/foreign/medvedev-rossiya-i-ssha-dvizhutsya-k-novoy-holodnoy-voynе-20052014100100>
2. Slovo'janofil'stvo [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Slovo'janofil'stvo>
3. Zahidnyctvo [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Zahidnyctvo>
4. Na shho shozha elektoral'na karta Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.pravda.com.ua/articles/2010/02/24/4805944>
5. Karta Ukrai'ny drugoi' polovyny XVII stolittja [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://ukrmap.su/program2009/uh8/Maps/8_11.jpg
6. Rezul'taty sociologichnogo doslidzhennja «Zovnishn'opolitychni orijentacii' gromadjan Ukrai'ny» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.razumkov.org.ua/ukr/news.php?news_id=477
7. «Hotjat li russkie vojny» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/04/17/441819/>
8. «Vezhlivaja azbuka» [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://novosti.sevua.com/31280/>
9. Dogovir pro druzhbu, spivrobotnyctvo i partnerstvo mizh Ukrai'noju i Rosijs'koju Federacijeu [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/643_006
10. Memorandum pro garantii' bezpeky u zv'jazku z pryjednannjam Ukrai'ny do Dogovoru pro nerozpovsjudzhennja jadernoi' zbroi' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998_158
11. Jaderne rozbrojennja Ukrai'ny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://mfa.gov.ua/about-ukraine/international-organizations/npt-participation>

Voytenko J.M., Ph.D. in History, Associate Professor Department of Political Science, Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University Gregory Skovorody (Ukraine, Pereyaslav-Khmelnytsky), Voyt82@mail.ru

Clash of civilizations and Ukraine: a geopolitical dimension

This article attempts to define the boundary of civilization fault between Eastern and Western civilizations on the territory of Ukraine's geopolitical interests of the positions that represent a particular civilization. Some attention is paid to the historical features of civilization and are fault sociological data on the ratio of a region to geopolitical entities that are near the border of Ukraine.

Keywords: civilization, geopolitics, pro-Russian, pro-European ideology, values, contract civilizational fault, political system, politics.

Войтенко Ю.Н., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры политологии, Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет им. Григория Сковороды (Украина, Переяслав-Хмельницкий), Voyt82@mail.ru

Столкновение цивилизаций и Украина: геополитическое измерение

Сделана попытка определить границу цивилизационного разлома между восточной и западной цивилизациями на территории Украины с позиции геополитических интересов стран, которые представляют ту или иную цивилизацию. Определенное внимание уделено историческим особенностям цивилизационного разлома и приводятся социологические данные об отношении того или иного региона к субъектам геополитики находящимся рядом границы Украины.

Ключевые слова: цивилизация, геополитика, пророссийский, проевропейский, идеология, ценности, договор, цивилизационный разлом, политическая система, политика.

* * *

УДК 327.7+341.215.2

Батриченко О.В.

доктор політичних наук, доцент кафедри політології, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ РАДЯНСЬКОЇ МОДЕЛІ БЮРОКРАТІЇ В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНІЙ УКРАЇНІ

Досліджено розвиток бюрократії як невід'ємного механізму реалізації публічної влади в українському суспільстві та її трансформації в постсоціалістичний період. Особливу увагу приділено дослідженню проблем вітчизняної бюрократії в умовах становлення демократії в сучасній Україні.

Ключові слова: бюрократія, радянська модель бюрократії, бюрократизація, політизація бюрократії, політична влада, політика, держава.

Розуміння бюрократії як невід'ємного механізму реалізації публічної влади в демократичному суспільстві є необхідною складовою для її ефективного політико-системного втілення в Україні.

Особливого звучання останнім часом набула проблема трансформації бюрократії соціалістичних суспільств у постсоціалістичну їхню форму у зарубіжних дослідників. Тут помітні дослідження таких закордонних учених як Д.Ледон, М.Озерна, С.Холмс, С.Ланцов, У.Гельман, В.Пастухов.

Праці зазначених науковців слугують теоретико-методологічним підґрунтям для досліджень більшості проблем бюрократії в умовах демократизації українського суспільства, але пошук ефективної моделі бюрократії в сучасному українському суспільстві передбачає комплексне врахування як досвіду розвинутих демократій, так і специфіки власного політичного розвитку.

Хоча й людство розвивається за єдиними законами, але в рамках цих законів у кожній окремій країні, більше того, кожній цивілізації, є своя специфіка, свій особливий шлях. Україна знаходиться на краю розлому двох цивілізацій – азіатської та європейської. Іноземні вторгнення принесли українському народу набагато більше страждань, ніж будь-якому європейському народу. Заради свободи від іноземного гніту Україна жертвувала внутрішньою свободою. Це одна із причин, чому в Україні за часи її багатомісячної історії склався потужний бюрократичний «клас». Цей «клас» (звичайно, з урахуванням особливості кожної епохи) – чиновники й депутати всіх рівнів, силовики, «правосуддя», привілейований або державний бізнес, партії при владі, пропагандистський апарат, одержавлена церква.

І хоча у вітчизняній історії був унікальний нетривалий період української державності часів козащини, коли вона для всього світу показувала приклад збалансованого поєднання специфічної (військової) демократії і бюрократії. Коли носіями бюрократичної культури українського козацтва, насамперед, були військові писарі, які, втім, займалися провадженням не лише суто військових справ, а й справ управління на тих територіях, які контролювалися гетьманським урядом (військовий писар мав бути звичайно людиною письменною, освіченою, але й козаком, отже дотримуватися тих звичаїв і способу життя, що був притаманний козакам. Незмінним атрибутом військового писаря був каламар, але й шабля також. В інституті козацького військового писарства водночас уособлювалося європейське «шляхетство меча» і «шляхетство мантиї»). На жаль, ця традиція була пізніше повністю викорінена імперською бюрократією Росії, та номенклатурою часів існування Радянського Союзу, які стали важливим етапом в історії формування сучасної української бюрократії.

Ніколи ще в історії України влада бюрократії не була такою всеосяжною як в радянські часи. Помилки в політиці й економіці, викликані спробами швидко вирішити ідеологічні завдання, змушували вищий правлячий стан ще більше опиратися на бюрократію в надії виправити становище. Тому державні завдання зводилися не до канцелярії, упорядкованої структури законів і приписань, а до сваволі, всупереч канцелярії. Всі складні соціальні проблеми вирішувалися шляхом створення нових організацій і реорганізації старих для здійснення бюрократичних рішень.

Варто також відзначити, що місце й роль бюрократії в історико-політичному процесі залежать від характеру політичної системи, причому, жоден сучасний режим не існує без бюрократії, що зосередила у своїх руках адміністративну владу. Радянський тип бюрократії представляє собою зразок державної служби, де держава якщо й не поглинає повністю суспільство, то, щонайменше, стає значно сильнішою за суспільство, передусім, тому що колективною працею управляли державні службовці [4].

Після розпаду Радянського Союзу та зміни суспільно-політичної системи України відразу почався процес перетворення і створення власної нової системи державної влади та її організаційних структур, але здійснювалося це, як і в соціалістичний період розвитку держави, на основі міркувань вищих посадовців без серйозних наукових обґрунтувань і публічного обговорення. Наука і громадськість, на початковому етапі демократизації сучасного українського суспільства, до вирішення проблем бюрократії не допускалися. У вітчизняній науці в цей період феномен бюрократії тривалий час використовувався у зв'язку з комуністичною перспективою або як вимір недемократичності радянського суспільства.

Найбільш актуальним є дослідження пострадянської моделі бюрократії, яка найбільш близька для сучасної України, адже наша держава, навіть, на сьогодні потребує заміни номенклатурно-бюрократичного управління демократичним. Бюрократію необхідно поставити на те місце, де вона повинна бути в правовій демократичній державі. Система життєзабезпечення, пільг і привілеїв для бюрократії повинна бути скасована або серйозно переглянута. Єдиним джерелом доходу повинна бути зарплата, нехай і досить висока. Щоб жити як у країнах стабільної демократії, потрібно ставити

бюрократію у ті ж умови. Особисті інтереси чиновників і депутатів повинні багато в чому збігатися з інтересами рядових громадян [11]. Потрібно побороти усвідомленість бюрократією своєї безвідповідальності перед суспільством, що на думку А.Соловйова, свідчить про її «неповну службову відповідність» новим умовам і реаліям державного управління [12, с. 53]. Справа за появою таких політичних сил, які візьмуть все це на реальне озброєння.

У кожному суспільстві упродовж його розвитку відбуваються певні трансформаційні зміни політичного, економічного, соціального характеру. Такі зміни не можуть не впливати і на бюрократію, надаючи їй певних характеристик. «Колосальні суспільні зрушення в кінці ХХ століття привели до проблеми переосмислення систем цінностей, у тому числі і ідеологічних. І не тільки тому, що рухнула «світова система соціалізму», де духовні цінності інтерпретувалися за жорсткою двомірною схемою класового підходу «соціалізм-капіталізм», «робітничий клас-буржуазія»» [11, с. 10–11]. Але і тому, що перемога в ідеологічному протистоянні не привела до перемоги цінностей Заходу. Гуманізм, демократія, свобода особистості, самовизначення народів, світ без глобальних конфліктів – всі ці красиві категорії у значній мірі залишаються абстрактними гаслами, коли до жорсткого конфлікту залучаються політичні сили на ґрунті ідеології, релігії, національного питання» [11, с. 11].

Темпи політичних, економічних змін наприкінці ХХ – початку ХХІ століть значно вищі, ніж будь-коли раніше. І справа тут не тільки в науково-технічних революціях. Відбувається певний злам у розумінні людства самого себе як конструктивної та деструктивної космічної сили. Тому і сучасна бюрократія в цьому розумінні теж змінюється. Отримавши «старі» світоглядні виміри, пристосувавшись до вимог часу, вона, так би мовити, створила «нову» правлячу еліту у політиці, якій притаманні всі ті риси, які були притаманні за довгі часи існування тих, хто управляє, і тих, ким управляють, з додатком нових рис у відповідності до сьогодення. Якраз це й створює управлінську культуру, визначає модель сучасного керівника і демонструє його роль в управлінні і розвитку суспільства.

Майже четверть століття проголошення незалежності України у нас немає жодних підстав для ілюзій того, що, залишивши радянське минуле авторитарного бюрократизму і проголосивши демократичні ідеали, ми автоматично позбавимося і всіх тих негативних явищ, що супроводжували існування і функціонування колишнього апарату бюрократичного управління. Більше того, подібна легковажність є надзвичайно небезпечною, адже управлінські помилки становлять реальну загрозу для національної безпеки держави, що лише зайвий раз доводить як теоретичну актуальність, так і практичну необхідність звернення до аналізу проблеми бюрократії в сфері державного управління, а також джерел і причин її виникнення.

Сучасні вітчизняні дослідники особливу увагу приділяли питанням модернізації та трансформації держави та громадянського суспільства в незалежній Україні. Аналіз української політичної еліти в постсоціалістичний період у 1994–1999 роках був проведений українськими науковцями С.Науmkіною і Л.Козловською, котрі з'ясували загальні і особливі ознаки радянської номенклатури [7–8].

Найперші підходи до специфіки трансформації бюрократії в Україні були пов'язані з дослідженням персонального складу адміністративно-політичної еліти в порівнянні з попереднім складом в радянський період. В межах цього підходу досліджують дані процеси як українські так і зарубіжні автори: М.Афанасьєв,

О.Гаман–Голутвіна, І.Куколев, О.Ліснічук, В.Макаренко, А.Оболонський, А.Панарін, В.Піховшек, В.Полохало, Л.Солонько, П.Хрієнко та інші.

Одним з перших, хто у вітчизняній політичній науці акцентує увагу на особливостях трансформації політичної влади та політичного режиму в Україні після розпаду СРСР став В.Полохало, який характеризує стан суспільства, що виник в нашій державі і суспільстві після розпаду СРСР як неототалітаризм. Спробу систематизувати різні концепції трансформації бюрократії, що були вироблені в кінці ХХ століття в пострадянських країнах здійснив російський науковець І.Куколев [5, с. 83–84], який виокремив декілька підходів до пояснення трансформації політичної еліти та бюрократії. Перший підхід (С.Наумкіна, Л.Козловська, Н.Шульга, Т.Шульга) він називає «змінюю потоки або хвилі правлячої еліти» та порівнює персональний склад попередньої і сучасної еліт [5, с. 83–84]. Другий – інтегрує концепції «політичного капіталізму», відповідно до якого радянська номенклатура опанувала технології приватизації та конвертувала політичні привілеї на економічні (О.Гаман–Голутвіна, В.Ларцев, Л.Солонько та інші). Третій підхід – концепції, що є «бунтом економічних еліт чи пробудженням регіональних еліт» [5, с. 83–84]. Клановість груп всередині української бюрократії та на їхньому значенні в обміні привілеїв на власність в Україні відзначають О.Ліснічук, В.Полохало, В.Сидоренко, В.Піховшек тощо. Останній, четвертий підхід відстоюють Г.Дергулян, В.Піховшек, Н.Шульга, Т.Шульга, котрі зазначають що контреліта, яка, консолідується проти верхів партократії із середнім станом господарської еліти, поступово здобуває владу. Називає ці всі групи І.Куколев політико–фінансовими [5]. Подальший процес трансформації цих груп в адміністративно–політичній еліті здійснено в роботах Л.Солонько, П.Хрієнко [13; 15]. Академік П.Хрієнко, зазначає, що найбільш вагомим ознакою відсутності кризовості в суспільстві є наявність жорсткого ієрархічного управління [15, с. 17]. А.Оболонський – неефективність діяльності чиновників в пострадянський період [9, с. 7]. Зниження престижу державної служби у трансформаційних суспільствах є головним чинником цієї неефективності (Цю думку підтримують О.Соловйова, Е.Андрєєва, А.Миронова, І.Алексєєнко, Ю.Кальніш).

Варто відзначити те, що трансформація радянської бюрократії в політичну еліту у вітчизняних реаліях відбувся у декілька етапів. Хоча можна стверджувати, що ще за Л.Брежнєва в Українській РСР, створюються протоклани (клан – з кельтського – clan – спадщина, тіньове закриті об'єднання на ґрунті спільних інтересів) [14, с. 207]. Трансформація радянської номенклатури в нову еліту проходить такі етапи: «1) послідовна втрата КПРС, як структуруючого початку всієї політичної системи СРСР, монополії на політичну владу – 1987–1989 роки; 2) різка зміна правлячої еліти – 1991 рік; 3) розгром системи Рад – 1993 рік в Росії (в Україні ця стадія випадає, так як нова еліта активно використовує систему Рад для легітимації своєї влади); 4) легітимація еліти через вибори 1995–1997 роки» [5, с. 89].

Л.Солонько стверджує, що в Україні в 90–х роках відбулася «бюрократична революція» [13, с. 23]. Як зазначають С.Наумкіна і Л.Козловська, в Україні після краху політико–адміністративної еліти КПРС владу отримала «регіональна номенклатура другого і третього ешелону, директорат і молоді реформатори–науковці» [7, с. 37]. Політична влада колишньої номенклатури конвертується в кланово–корпоративну, номенклатурно–капіталістичну владу [7, с. 17]. Квазікорпоративні і клієнтні групи і відносини після руйнування радянської системи на стадії отримання Україною незалежності (1991 рік) не тільки пристосовувалися до режиму, але і пристосовували під себе офіційні інститути [13, с. 29]. Дана ситуація виявилася на початку 90–х років (по нашій класифікації, на другому і третьому етапах трансформації) була характерна і для України. Так, наприклад, Е.Марчук, прямо говорить про те, що в Україні в 90–ті роки оформилася так звана «паралельна влада», яка була заснована на прихованих механізмах впливу та прийняття рішень, використання офіційних владних інститутів, як способів досягнення своїх цілей. У цих умовах, на його думку, офіційна влада стала способом створення, примноження механізмів економічного і політичного гноблення народу [13, с. 29].

До специфіки перетворень в українському суспільстві варто віднести і те, що на початку 90–х років почала розвиватися співпраця представників нової еліти (до якої кооптувалися елементи старої радянської бюрократії) із представниками бізнес–структур. Прослідковується тенденція зрощування політичних і бізнес–структур. Організаційні угруповання, клани формувалися навколо впливових лідерів – «обличчя клану», які здійснювали контроль над територією, підтримка яких і здійснювалася фінансово–промисловими групами регіону. Дані групи починали дієво співпрацювати з банківськими та силовими структурами, засобами масової інформації [10, с. 11].

Дані обставини ускладнювалися ще й тому, що розпад номенклатури на клієнтні групи, поступово призвів до боротьби даних груп за політичні ресурси в бувших радянських республіках. Зокрема, в Російській Федерації, в цей період, в обмін на політичну терпимість верхньої влади реалізовувалася політика «суверенізації регіонів», відповідно до якої регіональні клієнти отримували право на владний перерозподіл і власну організацію [2, с. 33]. В Україні цей процес проходив менш болісно, проте розпад системи адміністративного торгу сприяв розгулу «дикого лобізму» [2, с. 34], а його джерелами стали різноманітні «круглі столи» при президенті, уряді, главах виконавчої влади в регіонах, в яких відбувалося капіталістично–бюрократичне зрощення і утвердження клієнтських груп [2, с. 34]. У Російській Федерації – це Газпром, РАО ЄЕС, в Україні – це Нафтогаз та інші) [2, с. 36]. Все це не могло не вплинути на статус і роль бюрократії як основного двигуна в умовах трансформації перехідного суспільства.

У наслідок номенклатурної приватизації перейшли в приватні руки перейшли не тільки прибуткові підприємства і галузі державної власності, але і функції, тобто діяльність бюрократії [1, с. 21]. «В Україні до кінця 1991 року, як і в усьому Радянському Союзі, уже

во всю шла стихійна приватизація. По суті, вона носила характер розкрадання національної власності. Захоплення власності здійснювалося в інтересах найсильніших представників регіональної партійної, директорської і профспілкових еліт» [6, с. 57]. Замість виконання священного обов'язку, за що платники податків, громадяни України фінансово винагороджувала бюрократію, на думку Л.Солонько, прийшли «тверезий» розрахунок і ставлення до держави як до «дойної корови» [13, с. 23]. Адже у первісному нагородженні капіталу одну з головних «скрипок» грали представники бюрократії. Невеликим і при цьому відносним «ренесансом номенклатурних підходів» можна назвати прагнення центральних органів влади до затвердження важливих призначень на основі критерія кабінетного відбору, послужного списку, активної участі у виборчих перегонах [9, с. 7]. Відзначений Л.Солонько «традиціоналізм» українського суспільства відкладає відбиток на свідомість і поведінку вітчизняних чиновників [13, с. 30]. Разом з тим комплекси «другосортності» заважає вітчизняній бюрократії і знижує стандарти бюрократичної компетентності [5, с. 30].

Вітчизняні дослідники називають систему управління, сформована за період 90-х років ХХ століття, номенклатурною та кланово-бюрократичною. Аналізуючи незавершеність трансформації бюрократії, варто зазначити, що вища адміністративно-політична еліта не досягає поставленої в умовах модернізації мети.

«Переділ власності ускладнив і заплував перерозподіл ресурсів через бюджет, сприяв «розквіту» тіньових форм і методів лобіювання інтересів через виконавчу гілку влади. В результаті захлинувшись державне управління корупція, стала показником зрощування чиновників-ділків з приватним підприємництвом» [6, с. 45].

Безсистемність у реалізації принципів демократії, дисбаланс повноважень гілок влади, інтенсивність розвитку корупції відсутність ефективного парламентського та громадського контролю, бюрократизація та політизація – це ті чинники, що впливають на ефективність сучасної української бюрократії в умовах становлення демократії в Україні.

Наприкінці 80-х – початку 90-х років ХХ століття радянський бюрократичний «клас», так звана, номенклатура перебувала у розгубленості й дозволила ініціювати ліберальні реформи. Дозволила пафосно задекларувати в Конституції нашої країни, що носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є її народ. Навіть дозволила недовго попишатися незалежністю України й досягненнями реформ, доки стало зрозуміло, що ні від українського народу в державі, ні від України на міжнародній арені дійсно нічого не залежить, а реформи, насправді, своїми руками провела динамічна частина колишньої радянської бюрократії, за відсутністю інших, здатних до ефективних дій. При чому провела їх тільки в тій частині, у якій сама була зацікавлена, дуже поживилась і зупинила в потрібний для неї момент. Те, що залишилося недобудованим тоді, не добудоване дотепер – пенсійна реформа, контрактна армія, антимонопольна політика, власність на землю як природне право власника житла тощо.

У перші роки реформ бюрократія поступово приватизувала в руки своїх «нічій» майно: «газети, заводи, пароплави». Це не особливо загострювало увагу широкої громадськості, і навіть, сприяло елементарному упорядкуванню суспільного життя. За К.Марксом – відбувалося звичайне первинне накопичення капіталу, але «дикими» українськими способами. Коли ж «нічийного» майна не залишилося, вона перемкнулася на забезпечення переваг своїм підприємствам за рахунок чужих та адміністративне рейдерство, що потребувало потужної політичної сили. Тому, відчувши потребу, бюрократичний «клас» повернув собі тимчасово втрачений суверенітет, відвоювавши собі ключові позиції на політичній авансцені. Економічна формула «гроші – товар – гроші» поступово в політиці трансформувалась в «гроші – державна влада – гроші», в якій державній владі відводилась лише роль гаранта отримання та примноження капіталу, за допомогою якого вона була здобута [3].

Якщо коротко охарактеризувати сучасну модель нашої державної влади, то вимальовується наступна картина: виконавча влада перестала бути виконавчою (у змісті виконання законів), втяглася в бізнес, сама стала олігархією; судова влада множить погану якість законів на їхнє вибіркове застосування; в «силових» органах прослідковується тенденція до політизації; між народом і владою росте стіна безнадійного відчуження; політика та право, уже витиснуті на вулицю; виникла ситуація: в кого сила – у того й закон.

Особливістю суспільно-політичних процесів пострадянської України є гіпертрофований розвиток соціально-політичних конфліктів, зокрема між працею й капіталом, між багатими й бідними, між суспільством і владою в особі державної бюрократії, та породженої нею олігархії. Державна бюрократія використовує будь-який привід для обмеження суверенітету громадянського суспільства. Вся енергія суспільства й влади витрачається на боротьбу один з одним. Цю ситуацію можна вважати унікальною, оскільки подібної практики не існує ні на європейському континенті, де суспільство приборкало бюрократію, ні на азійському – де суспільство підпорядковане бюрократії.

Держава має бути дійсно сильною, але не за рахунок потужної державної бюрократії, а за допомогою неухильного виконання своїх функцій під зовнішнім контролем громадянського суспільства, причому суспільство повинне захотіти, навчитися й звикнути контролювати державну бюрократію. Для цього потрібно уникнути зрощування держави з капіталом, щоб місцеве самоврядування стало дієвим інститутом громадянського суспільства, соціальна політика сильнішою та ефективнішою, але не за рахунок знову ж таки коштів з приватизаційного фонду, який можна проїсти за два-три роки, і не за рахунок більшого оподаткування бізнесу, як звичайно пропонують ліві політики, а за рахунок резерву – скорочення функцій бюрократії та «розкряпачення» виробництва. Така система в загальних рисах давно діє в більшості європейських країн [3].

Насправді подібні реформи не слід називати «лівими» (в Україні це означало б не посилення соціальної політики, а концентрацію нових ресурсів у руках державної бюрократії), їх не назвеш і «правими»,

хоча вони й не суперечить ліберальним переконанням. Тут немає жодного парадокса, тому що ми виходимо за межі загальноприйнятої правої осі координат.

Сьогодні «праві» викривають «лівих», ототожнюють їх з бюрократичним «класом», праві обвинувачують бюрократію в тому, що вона сповзає вправо. А бюрократичний «клас», насправді, – і не «лівий» і не «правий». Він за приватну власність, але для себе. Він за зниження податків на бізнес, але на свій. Він за посилення держави, але виключно у своїх інтересах. І за такої ідеології і правим, і лівим здобуття державної влади видається все більшою ілюзією, а от нівелювання політичного впливу як тих, так і інших з кожним днем стає все більшою реальністю.

Таким чином, перехідні процеси в сучасній Україні від соціалізму до капіталізму, від тоталітаризму до демократії, синтез різних елементів авторитаризму, бюрократизму й народжених капіталістичних структур, призвели до виникнення такої специфічної моделі державного управління як бюрократично-фінансова з притаманним їй: злиттям інтересів великих фінансово-промислових груп, (що утворилися внаслідок так званого переходу до ринкової економіки, різної там «ваучероприватизації»), і державної бюрократії, при певному домінуванні останньої, яке спостерігалось на початку та в середині 90-років; слабкою роллю інститутів соціального партнерства, незважаючи на їхню зовнішню інституціоналізацію [3].

Але нині державна бюрократія в Україні втратила свій суверенітет, адже фінансово-бюрократична модель державного управління в Україні перетворилася в крайню свою фазу – олігархічно-бюрократичну, коли переважна маса ресурсів власності концентрується в руках економічної олігархії, а владні повноваження здійснюються, контрольованою олігархією, адміністративно-політичною елітою. За даних обставин прагнення державної бюрократії спрямовані, насамперед, на отримання власних матеріальних благ через канали політичної ренти, а держава перетворюється на заручника олігархічних сил, економіко-політичних кланів. Разом з тим у нашій державі, на сьогодні, також спостерігаються нібито патріотичні тенденції, за умов дії яких, ми наразі можемо стати свідками вигадання нового українського велосипеда, можливо чергового фантома під назвою націонал-демократична олігархія, яка вбільшості прагне до євроатлантичної інтеграції сучасної України. Повний успіх у цій справі залежить від узгодження умов і наслідків, які виникнуть в результаті даної інтеграції з інтересами бізнесу українських олігархів.

Список використаних джерел

1. Авер'янов В. Адміністративна реформа. Науково-правове забезпечення / В.Авер'янов // Вісн. – 2002. – №3. – С.19–23.
2. Ашин Г.К., Понеделков А.В., Игнатов В.Г., Старостин А.М. Основы политической элитологии: Учебное пособие / Г.К. Ашин, В.Г. Игнатов, А.М. Старостин. – М.: Изд-во «ПРИОР», 1999. – 222 с.
3. Батрименко О.В. Бюрократия в современном обществе: суть, роль та тенденції розвитку. Монографія. – К.: Академ-видав, 2012. – 304 с.
4. Батрименко О.В. Основні етапи побудови радянської бюрократії / О.В. Батрименко // Політологічний вісник: 36-к наук. праць. – К.: «ІНТАС», 2014.
5. Куколев И.В. Трансформация политических элит в России / И.В. Куколев // Общественные науки и современность. – 1997. – №4. – С.82–91.

6. Лісничук О.В. «Кланова демократія» в Україні: привід чи реальність? / О.В. Лісничук // Розбудова держави. – 1997. – №11. – С.43–47.

7. Наумкіна С., Козловська Л. Аналіз розвитку української політичної еліти у 1994–1999 рр. / С.Наумкіна, Л.Козловська // Нова політика. – 1999. – №6. – С.34–37.

8. Наумкіна С. Головні проблеми «молодих» демократій на посткомуністичному просторі / С.Наумкіна // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2009. – Вип.2 (24). – С.54–58.

9. Оболонский А.В. Постсоветское чиновничество: квазибюрократический правящий класс / А.Оболонский // Общественные науки и современность. – 1996. – №5. – С.5–16.

10. Піховшек В. Стратегічна еліта України напередодні нового етапу оформлення / Піховшек В. // Політика і культура. – 1999. – 3–9 листопада. – С.6–11, 450.

11. Сироткин В.Г. Новое наступление номенклатуры / В.Г. Сироткин. – М., 2012. – 306 с.

12. Соловьёв А. Этика бюрократии: постсоветский синдром / А.Соловьёв // ОНС. – 1995. – №4. – С.48–57.

13. Солонько Л. Имперская составляющая «украинской идеологии» и постсоветская бюрократия / Л.Солонько // Политическая мысль. – 2001. – №1/2. – С.14–32.

14. Философский энциклопедический словарь. – М.: Инфра-М, 2002. – 576 с.

15. Хриенко П.А. Украина: алгоритм, самоопределения. Научное издание / П.А. Хориенко. – Изд-во Крымской академии гуманитарных наук. – Симферополь, 1999.

References

1. Aver'janov V. Administrativna reforma. Naukovo-pravove zabezpechennja / V.Aver'janov // Viche. – 2002. – №3. – С.19–23.
2. Ashin G.K., Ponedelkov A.V., Ignatov V.G., Starostin A.M. Osnovy politicheskoy elitologii: Uchebnoe posobie / G.K. Ashin, V.G. Ignatov, A.M. Starostin. – М.: Изд-во «PRIOR», 1999. – 222 s.
3. Batrymenko O.V. Bjurokratija v suchasnomu suspil'stvi: sutnist', rol' ta tendencii' rozvytku. Monografija. – К.: Akademvydav, 2012. – 304 s.
4. Batrymenko O.V. Osnovni etapy pobudovy radjans'koi' bjurokratii' / O.V. Batrymenko // Politologichnyj visnyk: Zb-k nauk. prac'. – К.: «INTAS», 2014.
5. Kukolev I.V. Transformacija politicheskijh elit v Rossii / I.V. Kukolev // Obshhestvennye nauki i sovremennost'. – 1997. – №4. – С.82–91.
6. Lisnychuk O.V. «Klanova demokratija» v Ukraini: pryvid chy real'nist'? / O.V. Lisnychuk // Rozbudova derzhavy. – 1997. – №11. – С.43–47.
7. Naumkina S., Kozlov'ska L. Analiz rozvytku ukrai'ns'koi' politychnoi' elity u 1994–1999 rr. / S.Naumkina, L.Kozlov'ska // Nova polityka. – 1999. – №6. – С.34–37.
8. Naumkina S. Golovni problemy «molodyh» demokratij na postkomunistychnomu prostori / S.Naumkina // Naukove piznannja: metodologija ta tehnologija. – 2009. – Vyp.2 (24). – С.54–58.
9. Obolonskij A.V. Postsovetskoe chinovnichestvo: kvazibjurokraticeskij pravjashhij klass / A.Obolonskij // Obshhestvennye nauki i sovremennost'. – 1996. – №5. – С.5–16.
10. Pihovshek V. Strategichna elita Ukrainy naperedodni novogo etapu oformlennja / Pihovshek V. // Polityka i kul'tura. – 1999. – 3–9 lystopada. – С.6–11, 450.
11. Sirotkin V.G. Novee nastuplenie nomenklatury / V.G. Sirotkin. – М., 2012. – 306 s.
12. Solov'jov A. Jetika bjurokratii: postsovetskij sindrom / A.Solov'ev // ONS. – 1995. – №4. – С.48–57.
13. Solon'ko L. Imperskaja sostavljajushhaja «ukrainskoj ideologii» i postsovetskaja bjurokratija / L.Solon'ko // Politicheskaja mysl'. – 2001. – №1/2. – С.14–32.
14. Filosofskij jenciklopedicheskij slovar'. – М.: Infra-M, 2002. – 576 s.
15. Hrienko P.A. Ukraina: algoritm, samoopredelenija. Nauchnoe izdanie / P.A. Horienko. – Изд-во Krymskoj akademii gumanitarnyh nauk. – Simferopol', 1999.

Batrymenko O.V., doctor of political sciences, associate professor of political science, National University of Kiev Taras Shevchenko (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

Transformation of the Soviet model of bureaucracy in post-socialist Ukraine

The article investigates the development of bureaucracy as an integral mechanism for implementing public authorities in the Ukrainian society and its transformat-

siyi in post-socialist period. Particular attention is given to studying the problems of the national bureaucracy in the conditions of democracy in modern Ukraine.

Keywords: *bureaucracy, democracy, bureaucratization, political power, policy, state.*

Батрименко О.В., доктор политических наук, доцент кафедры политологии, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Трансформация советской модели бюрократии в постсоциалистической Украине

Исследовано развитие бюрократии как неотъемлемого механизма реализации публичной власти в украинском обществе и ее трансформации в постсоциалистический период. Особое внимание уделено исследованию проблем отечественной бюрократии в условиях становления демократии в современной Украине.

Ключевые слова: *бюрократия, советская модель бюрократии, бюрократизация, политическая власть, политика, государство.*

* * *

УДК 327.8

Ветринський І.

кандидат політичних наук, науковий співробітник, Інститут всесвітньої історії НАН України (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

КРИМСЬКА КРИЗА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Навесні 2014 року Російська Федерація порушивши низку норм міжнародного права за допомогою військової сили анексувала АР Крим. Цей акт є особливо цинічним ще й тому, що РФ є однією з держав-гарантів суверенітету й територіальної цілісності України, відповідно до «Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» підписаного в 1994 році в Будапешті, згідно з яким Україна відмовилася від свого ядерного потенціалу. Даний факт важливий не лише через широкий міжнародний резонанс – ці дії підривають основні засади міжнародного права й несуть величезну загрозу глобальній безпеці, оскільки демонструють, що будь-які міжнародно-правові інструменти безсилі перед переважаним військовим потенціалом і лише ядерна зброя є універсальним засобом забезпечення суверенітету й територіальної цілісності держави. В даній статті розглядається геополітичний контекст Кримської кризи в регіональному та глобальному вимірах.

Ключові слова: *Кримська криза, анексія, геополітика, міжнародна безпека.*

Глибока соціально-політична криза в Україні, що супроводжувалася величезним падінням економіки призвела до низки драматичних та навіть трагічних подій, які безперечно потребують подальшого осмислення та наукового аналізу. Масові протести в Києві та інших містах України, які згодом переросли в силове протистояння з владою та супроводжувалися численними жертвами з боку мітингувальників, закінчилися втечею з України В.Януковича та більшості представників його оточення. Подальший розвиток подій, зокрема втрата Україною контролю над частиною своєї території – АР Крим, мають визначальний вплив на геополітичне становище нашої держави. Звісно розглядати Кримську кризу необхідно в більш широкому геополітичному контексті з урахуванням його регіональних та глобальних аспектів.

В даній статті ми проаналізуємо геостратегічний контекст Кримської кризи, її передумови та наслідки. А також окреслимо її значення та зв'язок з процесом формування геополітичної стратегії України.

Існують різні погляди на факт приєднання Криму до РФ: Україна та більшість держав світу цілком мотивовано розглядають це як анексію півострова, оскільки процес приєднання відбувався з порушенням українського законодавства, міжнародного права та двосторонніх домовленостей між Україною та Росією і

проходив за активної участі російських військ й незаконних збройних формувань. В свою чергу РФ наполягає на тому, що приєднання відбулося в результаті «вільного волевиявлення» громадян Криму та відповідного звернення керівництва АР і тому цілком законне. Для більш детального дослідження необхідно розглянути специфіку передумов та міжнародно-політичний контекст цієї події.

Зважаючи на особливості історичного розвитку та спільне Радянське минуле Україна традиційно має дуже тісні стосунки з Російською Федерацією в більшості сфер економічного та суспільно-політичного життя. Зважаючи на те, що обидві держави входили до своєрідного «слов'янського ядра» Радянської імперії, рівень їх інтеграції був і багато в чому залишається дуже високим: глибокі економічні зв'язки коли заводи одного циклу виробництва розташовані в обох країнах, Україна великою мірою залежить від імпорту російських енергоносіїв, а Росія від українських транспортних можливостей; мовна спорідненість є одним з чинників, що суттєво полегшує контакти між державами на всіх рівнях та виступає чинником взаємовпливу; зважаючи на спільне минуле та відносно недавнє проголошення незалежності, країни мають величезні родинні, професійні, політичні, ідеологічні та ін. зв'язки. Таким чином, високий рівень взаємовпливу між обома державами є цілком логічним та закономірним, однак зважаючи на традиційну асиметрію відносин, цей вплив завжди був і залишається нерівномірним. Росія як набагато потужніша в економічному, військовому плані держава-наслідувач СРСР, що є важливим міжнародно-політичним гравцем, здійснює набагато більш суттєвий вплив на Україну аніж навпаки.

Росія має великі економічні, політичні й військові інтереси в Україні тож закономірно, що великою мірою згаданий вплив застосовується на їх забезпечення. За «славною Радянською звичкою» Росія звикла розглядати свого західного сусіда в якості зони свого виключного впливу, тому зокрема будь-які реальні кроки в бік здійснення євро інтеграційної стратегії України сприймалися насторожено та навіть вороже. І хоча офіційна риторика переважно була досить стриманою, на рівні практичних кроків здійснювалася активна протидія подібним спробам, найбільш яскраво цей підхід проявився під час процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі з ЄС у 2013 році.

Відповідно до специфіки свого розташування, Україна традиційно знаходиться на перетині стратегічних інтересів великих геополітичних гравців – Росії, Європейського Союзу та Сполучених Штатів.

Свого часу З. Бжезинський зазначив, що «без України Росія перестане бути євразійською імперією» і може претендувати хіба, що на статус азійської потуги [1, с. 61]. Враховуючи сучасні демографічні проблеми РФ – швидке зменшення частки етнічно слов'янського населення – контроль над 45 мільйонною слов'янською країною та ще й з нижчим рівнем економічного розвитку, відкриває низку можливостей вирішення згаданої проблеми, шляхом заохочення (в тому числі й фінансового) та пожвавлення міграційних процесів між двома державами. Також Росія залежить від українського ВПК в такій відчутній для неї сфері, як